

УДК 808. 4 (072. 8)

О. М. Козаченко

**ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНИХ НАВИЧОК МОВЛЕННЯ
У КУРСІ ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ
СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ**

Актуальність дослідження. Традиційна стратегія (П. Б. Гурвич, Г. В. Рогова, В. С. Цетлін та ін.) передбачає дві основні стадії роботи із лексикою : семантизація лексичних одиниць та їх автоматизація. Врахувавши попередній досвід методичної науки у цьому питанні і залишаючись прихильником комунікативної методики навчання іншомовного спілкування (Є. І. Пассов, С. С. Артемова, М. П. Бази́на, С. Є. Рахман та ін) ми намагалися так побудувати власну систему роботи із формування лексичних навичок, аби етап семантизації не зашкодив успішному опануванню студентами мовленням.

Метою нашого дослідження є не заперечення положень інших, а доведення обґрунтованості та перспективності власної моделі навчання, яка враховує, зокрема, особливості прояву такого явища, як інтерференція.

Новизна дослідження. У статті робиться спроба вирішити завдання, змістом якого є обґрунтування поетапної моделі формування лексичних навичок мовлення. В основу такої моделі покладено знання про етапність породження мовлення та можливість успішного інтегрування семантизації до комунікативно спрямованої та ситуативно обумовленої системи навчання.

Відповідно орієнтована методична система передбачає формування необхідних лексичних знань, умінь та навичок, зокрема, студенти повинні засвоїти значення лексичних одиниць і вміти їх використовувати в різних видах мовленевої діяльності.

Такі вимоги ставляться до опанування певним обсягом лексичних одиниць, організація відбору яких вимагає визначення відповідних принципів. Враховуючи наявний з цього питання значний досвід (Л. В. Щерба, К. О. Ганшина, І. О. Грузинська, І. В. Рахманов, С. Й. Левінська, Т. В. Старак, Н. Zgótkowa та ін.), відбір навчального лексичного матеріалу ми проводили з використанням принципів: частотності, тематичного і семантичного.

За допомогою зазначених принципів проведено відбір навчального словника, що здійснено з використанням лексичного складу "Польсько-українського словника" С. Й. Левінської та Т. В. Старак (1998). Створений нами короткий навчальний словник складається з 387 інтерферентно небезпечних слів. Враховуючи те, що кожне слово у цьому словнику має різну комунікативну цінність і різний рівень частотності використання в мовленні його склад поділено на дві частини. До першої, яка має назву активного словника, увійшли 160 лексичних одиниць (Додаток А). Друга частина (пасивний словник) складається з 227 слів (Додаток Б).

Робота над лексичним матеріалом під час навчання здійснювалась у три етапи :

— етап введення, часткової семантизації та первинного відтворення нового слова;

— етап тренування, повної семантизації та створення стійких лексичних мовленнєвих зв'язків;

— етап ситуативного мовлення, корективної семантизації та створення динамічних лексичних зв'язків.

Використання прийомів семантизації на кожному з етапів пов'язане з певними особливостями, що пояснюється специфічністю вирішуваних на них завдань.

На етапі введення, часткової семантизації та первинного відтворення нового слова для встановлення значення слів неперекладні прийоми використовувалися в такий спосіб.

Наприклад, демонстрацію предметів, жестів, дій картин, малюнків, діапозитивів використано, коли для встановлення значення інтерферентно небезпечної лексеми необхідно подати певні пояснення. Демонстрацію картки із зображенням передбачалось супроводжувати фразами-коментарями, до складу яких обов'язково включалася лексема-об'єкт семантизації. Для полегшення сприймання речень використовуватиметься графічна опора. Проведенню демонстрації передуватиме звернення до студентів із пропозицією відповіді на запитання. Формування відповідей на такі запитання максимально наближуватиме студента до необхідності використати інтерферентно небезпечної лексеми, яку визначено як об'єкт семантизації. Так, перед проведенням семантизації інтерферентно небезпечної лексеми *parter* (перший поверх) студентам пропонуватиметься відповіді на запитання: “W jakim budynku mieszkaś? Czy jest on duży(mały)?”. За допомогою останніх викликано необхідність використання лексем *parter*, *piętro*. Демонстрацію схеми будинку із спеціально виділеними його частинами (*parter*, *I piętro*, *II piętro*) передбачено супроводжувати фразами: *To jest parter*; *To jest I piętro*; *To jest II piętro* та ін.

Поєднання прийомів у комбінації, які використано для здійснення закріплення встановленого значення, зумовило специфічність застосування кожного з них. Зокрема, об'єднання визначення (дефініції) з іншими неперекладними прийомами означає звернення до формування визначення, у якому використовуються елементи перерахування, синоніми та антоніми, або яке будується з використанням контекстуальної здогадки та внутрішньої форми слова. Наприклад, при поєднанні визначення (дефініції) і перерахування останнє включається до складу визначення, внаслідок чого його обсяги значно збільшуються. Такі “розширені” визначення пропонуються студентам. Іноді передбачається проведення заміни окремих слів у визначеннях. Таку трансформацію студенти здійснюватимуть у складі конструкцій із перерахуванням, компоненти яких легко замінювати. Звернення до перерахування під час формування визначення може мати нетрадиційний характер. Пропонуватиметься пригадувати і використовувати у якості компонентів згаданої конструкції ознаки певних осіб, предметів і т. ін.

При перевірці правильності встановленого значення інтерферентно небезпечних слів неперекладні прийоми передбачається використати так, щоб студент мав можливість обирати з-поміж кількох варіантів застосування таких слів єдино правильний або вказати на помічені помилки. Так, для проведення перевірки із застосуванням прийому семантизації за допомогою синонімів і антонімів до синонімічних рядів та антонімічних пар нами спеціально добиралися невідповідні лексеми. Пропонувався також окремий перелік слів, які можна використати замість неправильно підібраних синонімічних відповідників та антонімів або доповнити з їх допомогою вже подані ряди та пари. Серед таких лексем траплялися і випадкові, які не можна було застосувати як синонімічні відповідники або вжити у якості антонімів. У реченні з інтерферентно небезпечною лексемою останню студентам пропонувалося замінити її антонімом (подавалося кілька варіантів слів). Оновлений за допомогою антоніма зміст описувався у реченнях, які наводимо далі. Студентам необхідно було вибрати з-поміж них те, яке найбільше відповідає зміненому змісту речення, наприклад:

I. Pan Jan Kowalski ma wygodne mieszkanie (niewygodny, niewyszukany, niestosowny, nieszery).

1. Pan Jan Kowalski mieszka bardzo daleko od centrum miasta.

2. Pan Jan Kowalski ma tylko jeden mały pokój.

3. Pan Jan Kowalski mieszka przy ulicy Grunwaldzkiej, ma jeden mały słoneczny pokój, jeden duży i jeden średni, kuchnię, łazienkę i przedpokój.

На етапі тренування, повної семантизації та забезпечення стійких лексичних мовленнєвих зв'язків для встановлення додаткового значення інтерферентно небезпечних лексем першим використано прийом встановлення значення слова на підставі контекстуальної здогадки. Передбачалося, що контекст є зручним для встановлення додаткового значення інтерферентно небезпечних слів, яке вже відоме студенту. Наприклад, додаткове значення слова *parter* (нижній поверх театального залу) і значення його українського відповідника "партер" збігаються. Відповідно, у цьому і подібних випадках достатньо лише пред'явити вже відоме значення слова, для чого і пропонуватиметься використаний контекст. Паралельно з реченнями, які розкривають значення інтерферентно небезпечного слова, пропонувалися запитання. Оскільки вони торкалися змісту таких лексем, передбачалося, що при формуванні відповідей використовуватимуться слова і словосполучення з цих речень.

Після пояснення значення інтерферентно небезпечної лексеми з використанням контексту, інколи подавалися речення, які студентам пропонувалося замінити, використовуючи, по-можливості, шойно засвоєне слово, наприклад:

1. Mama kupiła czerwony sweter — Nie, ten sweter jest brązowy.

2. Kolega ma czarnego psa — Nie, ten pies jest brązowy.

3. Pomidor jest czerwony — Nie, ...

Закріплення встановленого додаткового значення кожної інтерферентно небезпечної лексеми планувалося провести з одночасним використанням не-

перекладних прийомів. Реалізацію кожного з них узгоджено із особливостями виконання, структурою використаних на другому етапі навчання вправ, виконання яких забезпечувало оволодіння певними діями на рівні свідомого контролю.

Наприклад, враховувалось, що ефективність застосування семантизації за допомогою добору видових слів до родового, пов'язане з можливістю співвіднесення студентом значення лексеми-об'єкта такої конструкції зі словами її коментарів. Для такого співвіднесення студентам пропонувалося дописати подані речення з видовими назвами, для використання відсутніх у них компонентів. У таких реченнях могла бути подана лише родова назва, а видові необхідно було додати, наприклад:

Dostałem od mamy w prezencie *serwis stołowy*...

Студентам пропонуватиметься також сформулювати відповіді на подані запитання. До змісту таких запитань включалися інтерферентно небезпечні лексеми — родові назви. У відповіді на таке запитання необхідно було обов'язково використати слова, які є видовими назвами до них. Наприклад:

— *Jakie owoce lubisz?*

— *Lubię jabłka, gruszki, cytryny, morele, śliwki.*

Передбачено провести заміну поданих речень іншими близькими за змістом. До змісту запропонованих спочатку речень входила родова назва та окремі видові. У новому реченні пропонувалося родову назву і відповідно дібрати до неї лексичні одиниці, що є його компонентами, видовими назвами.

До складу речень, що об'єднувалися у невеликі тексти, включалися лексеми (до кожного речення одразу кілька), які могли б вказувати у складі конструкцій із видовими назвами на значення окремих інтерферентно небезпечних лексичних одиниць, наприклад: "*Do tego środowiska osób znanych, wyszukanych, wybitnych, wybranych wstęp innych jest zakazany*". Лексеми-об'єкти повної семантизації пропонувалося ввести до речень, які найбільш відповідають їх значенню.

Перевірку встановленого значення інтерферентно небезпечних слів організовано так, що студенти були поставлені в умови, коли використання лексем-об'єктів повної семантизації стане обов'язковим при виконанні вправ. Кожну таку вправу укладено з урахуванням особливостей використання прийомів семантизації, які застосовано для здійснення перевірки.

Наприклад, застосування прийому встановлення значення слова на підставі його внутрішньої форми для проведення перевірки полягало у включенні лексеми-об'єкта повної семантизації, а також її спільнокореневих слів до невеликого за обсягом контексту. Особливість цієї вправи полягає в тому, що згадані спільнокореневі лексеми введено до речень у скороченому вигляді. Це означає, що замість таких слів могли бути подані їх словотвірні компоненти. Студентам пропонувалося дописати ці лексичні одиниці. Наприклад: "*W naszym zabieganym, bardzo ruch... życiu często zapominamy o swoich imieninach*".

Для виправлення допущених під час здійснення перевірки із використанням згаданого прийому помилок інтерферентно небезпечне слово подавалося разом

зі спільнокореневими лексемами. Значення окремих з цих слів розкривалося за допомогою перекладу.

Прийоми, які використані на етапі ситуативного мовлення, корективної семантизації та створення динамічних лексичних зв'язків, застосовано в умовах формування підготовленого і непідготовленого мовлення. Із особливостями цих двох видів мовлення пов'язана специфічність реалізації кожного прийому.

Особливістю застосування прийомів під час формування підготовленого мовлення є переривання процесу семантизації за допомогою одного прийому і заміна його іншим. Кілька прийомів (мінімум два) могли також використовуватись по черзі для встановлення значення інтерферентно небезпечного слова.

Передбачалося, що висловлювання, які формуватимуться для визначення, переважуватимуться описовими зворотами, словами із подібним значенням, що призводитиме до відриву від значення лексеми-об'єкта корективної семантизації. Для виправлення таких визначень студентам надавалася допомога, яка полягала у пропозиції уточнити подане визначення, яке не розкриває точно значення слова. Якщо таке визначення було сформовано, наприклад, для проведення семантизації лексеми *potinacja* (призначення на посаду), то студентам пропонуватиметься спеціальна інформація щодо напряму уточнення значення згаданого слова, яке необхідно обов'язково розкрити у відповідній конструкції. У визначенні пропонувалося вказати на компоненти: "дія призначення на посаду" та "посада".

У застосуванні прийому визначення (дефініції) для проведення корекції враховувалося і те, що під час встановлення правильного значення інтерферентно небезпечної лексеми студенти можуть пригадувати останнє поступово. Беручи до уваги ці особливості, створення визначення (дефініції), наприклад, для лексеми *znaczek* (поштова марка) здійснювалося поступово: спочатку визначалася форма предмета, матеріал, з якого його виготовлено, розмір, колір, а також сферу вжитку. Для застосування цього прийому використовувалися відповідні вправи. Переважно пропонувалося здійснити скорочення прослуханого повідомлення.

Особливістю застосування прийомів під час створення непідготовленого мовлення є те, що кожен з них може використовуватись для проведення корективної семантизації однієї інтерферентно небезпечної лексеми кілька разів. Наприклад, процес застосування прийому семантизації з використанням синонімів і антонімів, за умов здійснення роботи із значенням інтерферентно небезпечних слів в двоступеневу структуру. Спочатку синонімічне або антонімічне слово не демонструвалося, а всі висловлювання будувалися з урахуванням необхідності розкриття так званого "базового" значення. Якщо у результаті проведеної роботи синонімічне слово або запланований антонім не пригадувалися, такі лексеми пропонувалися спеціально. Повторне використання такого прийому пов'язане із побудовою висловлювання, яке обов'язково має торкатися семантики встановлених синонімів та антонімів. Якщо у таких висловлюван-

нях досить часто використовувалося слово-синонім (антонім), то передбачалося, що це іноді дозволить пригадати і інтерферентно небезпечну лексему-об'єкт корективної семантизації.

Література

1. Гурвич П. Б. Программирование коммуникативных упражнений для развития устной речи // Иностранные языки в школе. — 1967. — № 2.
2. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. — М.: Русский язык, 1989. — 276 с.

Статья поступила в редакцию 18 февраля 2004 г.

УДК 378.147

Т. І. Кушнар'ова

КОНТРОЛЬ УМІНЬ ЧИТАННЯ БІЗНЕС ТЕКСТІВ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ В НЕПОВНОМУ ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Підготовка сучасних студентів в неповному вищому навчальному закладі повинна орієнтуватися на формування ефективного фахівця, який володів би глибокими теоретичними знаннями, сучасними технологіями виробництва, умів би творчо використовувати досвід господарювання країн з високорозвинутим виробництвом, здійснювати дослідницько-експериментальну роботу і працював би з новими інноваційними технологіями. Невипадково, наприклад, програма “Кадри АПК на 2000 — 2004 роки” містить положення про необхідність реалізації сучасних принципів організації навчального процесу, удосконалення змісту і структури, форми і методів підготовки фахівців шляхом упровадження нових технологій навчання.

В даній статті аналізується *проблема* розробки принципів контролю умінь читання бізнес текстів іноземною мовою в неповному вищому навчальному закладі. Внаслідок змін соціально-економічних умов в Україні однією із основних цілей навчання іноземної мови стала чисто практична, яка забезпечує належний рівень комунікативних умінь і навичок і більш прикладний рівень мовної підготовки взагалі, і в такому важливому виді мовленнєвої діяльності як читання в особистості, що дає можливість студентам неповних спеціальностей успішно адаптуватися до ділового спілкування з закордонними партнерами, тому що “хороший спеціаліст повинен бути ще й активно діловим”[4].

Актуальність проблеми, що розглядається у статті, пов'язана як із нерозробленістю даного контролю в системі навчання іноземної мови в неповному вищому навчальному закладі, так і з недостатньо розробленою методикою на-